

RAPPORT DEMOCRATIE & BURGERSCHAP

Ministerie van Binnenlandse Zaken

25 - 04 – 2017
versie 2

BEHORENDE BIJ DE RAAMOVEREENKOMST INZAKE RESEARCH
COMMUNITIES (REFERENTIE: 3888085) TUSSEN HET MINISTERIE VAN
ALGEMENE ZAKEN, DIENST PUBLIEK EN COMMUNICATIE EN MWM2

Rijksoverheid

The logo for MWM2, consisting of the letters 'MWM2' in a bold, white, sans-serif font, is contained within a white speech bubble shape, which is itself inside a larger white circle.

MWM²

INHOUDSOPGAVE

INLEIDING	p. 2
ONDERZOEKSOPZET	p. 4
RESULTATEN	p. 6
Democratie en grondrechten	p. 6
Stemmen en stemplicht	p. 11
Politieke betrokkenheid en activiteit	p. 14
Maatschappelijke betrokkenheid en filterbubbel	p. 17
Het campagnebureau	p. 22
BIJVANGST	p. 25

INLEIDING

ACHTERGRONDINFORMATIE

Het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (hierna BZK) wil inzicht in hoe burgers bepaalde thema's omtrent burgerschap beleven, zodat zij deze kan vertalen in beleid en beleidscommunicatie. Het programma Burgerschap in Ontwikkeling wil inzicht in woordgebruik, houding en beleving van burgers omtrent diverse thema's. Gelet op de looptijd van de community en de diversiteit aan thema's is ervoor gekozen de community af te bakenen met de volgende 3 thema's: democratie, grondrechten en stemrecht; politieke betrokkenheid en activiteit; maatschappelijke betrokkenheid en filterbubbel.

ONDERZOEKSVRAAG

Inzicht in beleving (kennis, houding en gedrag) en terminologie/woordgebruik van burgers met betrekking tot de thema's:

- De democratie, grondrechten (vrijheid van meningsuiting) en stemrecht
- Politieke betrokkenheid en activiteit
- Maatschappelijke betrokkenheid en de filterbubbel

ONDERZOEKSOPZET

ONDERZOEKSOPZET

ONDERZOEKSPROCES

Community

3,5 weken discussies
1 individuele opdracht
86 actieve
communityleden

Resultaten

Resultaten in PowerPoint

METHODE – COMMUNITY

Middels een community worden 3,5 weken de beschreven thema's voorgelegd om inzichten te krijgen in het woordgebruik, de associaties en de top-of-mind reacties van burgers ten aanzien van verschillende thema's. Eén onderwerp binnen één van die thema's (filterbubbel) wordt uitgevraagd middels een individuele opdracht.

Een research community is een kwalitatieve research methode en is niet representatief. De research community geeft een algemeen beeld van en gevoel bij de manier waarop burgers in Nederland de voorgelegde thema's waarderen en in welk perspectief zij deze plaatsen.

De rapportage is vrij uitgebreid om de stem van de burger zoveel mogelijk podium te bieden. Quotes vormen daarom een belangrijk onderdeel van de rapportage. Verregaande interpretaties, conclusies en aanbevelingen vormden geen onderdeel van de onderzoeksopdracht en zijn buiten beschouwing gelaten.

Als we in de rapportage spreken over 'burgers', dan gaat het over leden van de community.

ACHTERGRONDKENMERKEN COMMUNITYLEDEN

Geslacht

Man > 45%

Vrouw > 55%

Leeftijdscategorie

18-34 jaar > 19%

35-54 jaar > 34%

55+ jaar > 47%

Opleidingsniveau

Lager of middelbaar onderwijs > 22%

MBO niveau > 39%

HBO/WO niveau > 39%

SAMENVATTING

SAMENVATTING

- + Burgers denken bij het woord 'democratie' zowel aan vrijheden en rechten als aan de bestuursvorm. Democratie wordt gezien als de meest vrije bestuursvorm, hoewel deze ook op kritiek kan rekenen. De burger denkt bij democratie aan vrijheid in de breedste zin van het woord. Bij grondrechten denkt men zowel aan rechten als aan maatschappelijke normen.
- + Stemmen wordt gezien als hét moment voor de burger om zijn/haar invloed te laten gelden. Stemmen geeft het gevoel er toe te doen, hoewel men in de perceptie leeft dat de individuele stem een kleine impact heeft. Men is tegen de stemplicht: het verplichtende karakter druist in tegen de zo essentieel en heilig bevonden vrijheid en men ziet bovendien praktische bezwaren. Als het aan de burger ligt, wordt de stemgerechtigde juist positief gestimuleerd om te gaan stemmen.
- + Burgers hebben nog weinig intentie om buiten het stemmen invloed uit te oefenen op de politiek. Men draagt hiervoor desgevraagd ideeën aan, maar weet niet goed welke rol hij/zij hier zelf in wil en kan spelen. De meeste burgers hebben weinig interesse om daadwerkelijk politiek actief te worden. Redenen hiervoor zijn: de politiek kampt met een negatief imago, men acht zichzelf ongeschikt en heeft andere prioriteiten.
- + Men komt met veel verschillende mensen in aanraking in het dagelijkse leven, maar gaat maar met een select deel daarvan in gesprek. Men is zich er van bewust dat men in een filterbubbel leeft, maar vindt dat hij/zij wel genoeg andere mensen ontmoet. Andere mensen ontmoeten, met een andere achtergrond of andere mening, heeft voor mensen geen prioriteit. Met andere mensen in contact komen wordt verfrissend gevonden, maar kan volgens burgers ook leiden tot onprettige discussies. Indien zij dit contact willen, dan vinden ze 'gewoon sociaal zijn' hiervoor de beste manier.
- + Burgers zijn positief over de maatschappelijke dienstplicht, ondanks praktische bezwaren. Men ziet kansen op het gebied van opvoeding, mits jongeren goed gemotiveerd worden.
- + Vrijwilligerswerk is populair, men vindt hierin waardering en voldoening. Het is breed geaccepteerd om dit voor niets te doen, een geldelijke vergoeding niet nodig bevonden. Het onderwerp leidt bij sommigen tot de discussie of vrijwilligerswerk de plek van reguliere banen inneemt.

RESULTATEN: DEMOCRATIE & GRONDRECHTEN

WAAR DENKEN BURGERS AAN BIJ HET WOORD DEMOCRATIE?

BURGERS DENKEN BIJ HET WOORD 'DEMOCRATIE' ZOWEL AAN VRIJHEDEN EN RECHTEN ALS AAN DE BESTUURSVORM 1/2

DEMOCRATIE WORDT GEZIEN ALS DE MEEST 'VRIJE' BESTUURSVORM, MAAR BURGER UIT OOK KRITIEK

- + Burgers associëren democratie sterk met stemmen en stemrecht, wellicht onder invloed van de recente verkiezingen. Het volk heeft keuzevrijheid en met die 'vrije' stem kan zij invloed uitoefenen op de politiek. Woorden als 'eerlijk', 'wetten', 'meetellen', 'invloed', 'mening' en 'stem' worden vaak gebruikt in de omschrijving van dit bestuursmodel. Een enkeling denkt aan het begrip 'vertrouwen'.
- + Men associeert democratie met leven in een vrij land (zie slide 9) ook in de context van vrij zijn ten opzichte van de overheid. Sommige burgers refereren hierbij aan onvrijheden elders (Wit Rusland, Turkije) en zij geven aan zich daardoor bewust en blij te zijn in een vrij land te wonen als Nederland.
- + In dit kader noemt men spontaan ook de negatieve kanten van een democratie en de bijbehorende bestuursvorm. Hier zoekt men het vooral bij de Nederlandse situatie: men denkt dan aan compromissen sluiten, niet vooruit komen, je stem niet terugzien omdat deze opgaat in de meerderheid, versplintering, coalitievorming en het buitensluiten van 'de tweede partij' (PVV) bij het vormen van de regering.

Dat iedereen gelijk is en dat elke stem even zwaar telt. Het is ook geen echte besluiten kunnen nemen en een zig-zag koers varen omdat niet alle neuzen dezelfde kant op staan.

Ik denk aan vrijheid van meningsuiting door middel van je stem uitbrengen. De meerderheid bepaalt, daar zul je je dus ook bij aan moeten sluiten.

Een bestuurlijke situatie waarin politici uitdragen dat ze er zijn om het publiek belang te dienen en achter de burger staan. Hierbij hoort het vertrouwen van de burger jegens de politiek.

Democratie is dat ik me geen zorgen hoeft te maken over veiligheid of gezondheid. Dat ik het gevoel heb dat de overheid er voor ons is, maar ons ook niet teveel oplegt.

Dat ik mijn stem kan geven aan een groep mensen die proberen mijn gedachtegoed, op een goede en eerlijke manier tot uitvoer te brengen.

Meesten stemmen gelden kan ook schadelijk zijn, een groep mensen wordt dan misschien onterecht benadeeld. De overheid moet dit bewaken. Essentieel in een democratie is namelijk beschermen van kwetsbare minderheden.

BURGERS DENKEN BIJ HET WOORD 'DEMOCRATIE' ZOWEL AAN VRIJHEDEN EN RECHTEN ALS AAN DE BESTUURSVORM 2/2

BURGER DENKT BIJ DEMOCRATIE AAN VRIJHEID, IN DE BREEDSTE ZIN VAN HET WOORD

- + Simpelweg 'vrij zijn' en je leven in vrijheid kunnen doorbrengen staan centraal in het denken over democratie. Vrij zijn om te zeggen en te denken wat je wil en de letterlijke term 'vrijheid van meningsuiting' worden hierbij het meest genoemd. Men hecht groot belang aan (het begrip) vrijheid en vindt vrijheid op zichzelf het hoogste goed.
- + Democratie wordt ook geassocieerd met 'gelijk zijn' en 'gelijkheid'. Men vindt het belangrijk dat iedereen evenveel rechten en plichten heeft, individueel maar ook jegens elkaar: gelijk zijn betekent voor men ook dat je elkaar respecteert en dat iedere mening evenveel telt.
- + Het belang van de vrijheden die men associeert met democratie, lijkt op individueel (iedereen in gelijke mate voor zichzelf) niveau te liggen. De woorden 'iedereen', 'allemaal' en 'zelf' worden veelvuldig gebruikt, terwijl de woorden 'samen' en 'elkaar' in mindere mate worden gebruikt wanneer men spreekt over democratie. 'Rekening houden met...' wordt belangrijk gevonden, maar eerder omdat men van mening is dat hier de grenzen liggen aan de eigen individuele vrijheden die voor iedereen in gelijke mate gelden.

De vrijheid om je mening te geven en eigen keuzes te maken.

Dat iedereen gelijk is voor de wet en evenveel rechten en plichten hebben.

Bij het woord democratie denk ik aan elkaars mening respecteren, vrijheid van godsdienst, gelijkwaardige behandeling van vrouwen en mannen.

Je hoeft het niet met elkaar eens te zijn in een democratie, maar naar elkaar luisteren en respecteren is een voorwaarde voor de vrije maatschappij in Nederland.

Democratie is voor mij met alle groepen in de samenleving zoveel mogelijk rekening houden. Vrijheid van meningsuiting, gelijkheid en iedereen met respect behandelen.

Leven in een vrij land. Je eigen mening eerlijk kunnen zeggen. Je stem kunnen laten horen hoort bij democratie.

Democratie is jezelf kunnen zijn. Voor mij betekent het vooral niet gediscrimineerd worden.

BURGER ZIET VRIJHEID VAN MENINGSUITING ALS HET BELANGRIJKSTE GRONDRECHT

BURGER DENKT BIJ GRONDRECHTEN ZOWEL AAN RECHTEN ALS AAN MAATSCHAPPELIJKE NORMEN

- + Vrijheid van meningsuiting komt het vaakst terug als belangrijkste grondrecht. Dit recht geldt als bescherming tegen de staat ('zonder opgepakt te worden') maar ook tegen elkaar ('iedereen mag vinden wat hij wil'). Hierna volgt het grondrecht 'Gelijkheid'. Men denkt dan vooral aan onderlinge gelijkheid tussen burgers en maakt de koppeling naar vrijheid van meningsuiting: iedereen heeft het gelijke recht om een eigen mening te hebben en te doen wat hij/zij wil. Een aantal keer werd benadrukt dat je bij je grondrechten vaak niet stilstaat. Men is zich er niet dagelijks van bewust, pas wanneer ze in een situatie komen waar rechten geschonden worden.
- + Ook andere traditionele rechten zijn bij burgers bekend, zoals het verbod op discriminatie en het kiesrecht (wellicht onder invloed van de recente verkiezingen en van de context van dit onderzoek). Het relatief nieuwe recht op privacy wordt bijna net zo vaak genoemd (enkele noemen dat deze onder druk staat) als de traditionele vrijheid van godsdienst. Een enkeling noemt het recht op onderwijs en op gezondheidszorg.
- + Opvallend: men associeert grondrechten ook in grote mate met termen als 'luisteren' (dat er naar het volk geluisterd wordt), 'veiligheid' (tegen elkaar/andere mensen, maar ook tegen de staat), 'respect' (in het kader van gelijkheid en discriminatie) en 'rechten en plichten' in het algemeen.
- + Het door burgers zo essentieel bevonden woord 'vrijheid' in de 'vrijheid van meningsuiting', maakt dat men het lastig vindt om dit grondrecht te beperken; men is al snel tegenstrijdig in zijn formuleringen. Men omschrijft de grens in termen als 'mensen niet lastig vallen', 'respect', 'normen en waarden', 'niet discrimineren of aanzetten tot geweld'. Enkele burgers noemen 'mensen met een klein hartje' die zich wel snel op het discriminatieverbod beroepen. Sommige anderen zien grenzen aan het recht op privacy, dat ten behoeve van de veiligheid en ter bevordering van opsporing zou mogen worden ingeperkt.

Vrijheid van meningsuiting, luisteren naar elkaar, respect voor elkaar hebben en niemand discrimineren.

Ik vind het belangrijk dat ik niet bang hoeft te zijn dat er consequenties aan zitten als je je eigen mening kenbaar maakt. Dat dit niet vanzelfsprekend is zie je in de wereld om ons heen.

Ik heb de indruk dat er teveel schuil gegaan wordt achter rechten.

In principe gelden de ze altijd. Uiteraard met inachtneming van andere rechten, dus vrijheid van meningsuiting mag niet doorslaan in discriminatie en ernstige belediging.

RESULTATEN: STEMMEN & STEMPLICHT

BURGER ZIET STEMMEN ALS HÉT MOMENT OM ZIJN INVLOED TE LATEN GELDEN

STEMMEN GEEFT HET GEVOEL ER TOE TE DOEN, MAAR MEN IS ZICH BEWUST VAN KLEINE IMPACT INDIVIDUELE STEM

- + Stemmen wordt gezien als het enige moment om ‘invloed te kunnen uitoefenen’. Dit is simpelweg de voornaamste reden waarom het grootste deel burgers belang hecht aan stemmen. Een flink deel van de burgers geeft aan voldoening te krijgen uit stemmen en daarmee het gevoel te krijgen hun steentje bij te dragen. Het feit dat er hard gevochten is voor het kiesrecht en men hier ‘trots en zuinig’ op moet zijn, is een belangrijke reden om te stemmen. ‘Ik stem altijd braaf’, wordt daarbij gezegd: stemmen hoort nu eenmaal.
- + Stemmen is belangrijk, ondanks het feit dat men zich er in perceptie van bewust is dat een enkele stem het verschil niet gaat maken. Men is kritisch op de uitwerking van het systeem (zie slide 8) en vindt dat er veel beloofd wordt wat niet wordt waargemaakt. Deze niet waargemaakte belofte is de voornaamste reden dat men zegt zijn invloed achteraf niet altijd te kunnen terugzien.
- + Opvallend: de vraag of men zich vertegenwoordigd voelt in de politiek, wordt steevast beantwoord vanuit de gedachte dat je alleen vertegenwoordigd bent als de partij waarop je hebt gestemd ook daadwerkelijk in de regering zit. Men gaat voorbij aan het feit dat er vertegenwoordiging plaats vindt via de oppositiebanken of voelt zich pas echt vertegenwoordigd wanneer de gekozen partij regeert.

Als je stemt voel je toch een soort verantwoordelijkheid, terwijl die natuurlijk klein is. Je telt dan toch mee, je wordt serieus genomen en je bent onderdeel van de maatschappij en dat is een fijn gevoel.

Het is heel belangrijk, want zo werkt de volksvertegenwoordiging.

Als je niet stemt, mag je achteraf ook niet zeuren.

Ik stem wel omdat anders mijn stem verloren gaat maar heb er altijd ene dubbel gevoel bij. Dat gevoel heb ik omdat ze van te voren gouden bergen beloven waar je eenmaal aan de macht weinig van terugziet.

Door ons stemrecht kunnen we invloed uitoefenen. De invloed is misschien maar heel klein, maar alle beetjes helpen.

Omdat er zoveel mensen stemmen en er vaak compromissen worden gesloten zie ik mijn stem niet direct terug. Maar toch vind ik het belangrijk om te stemmen want je hebt samen met vele anderen toch invloed.

Met je stem geef je betekenis aan het woord democratie. We vergeten vaak hoe goed we het hebben en op deze momenten kun je de zaak omkeren!

BURGER IS TEGEN STEMP LICHT: VERPLICHTEN DRUIST IN TEGEN DE VRIJHEID EN LEIDT TOT PRAKTISCHE PROBLEMEN

MEN ZIET BEZWAREN AAN STEMP LICHT: STEMGERECHTIGDE MOET JUIST POSITIEF GESTIMULEERD WORDEN

- + Het overgrote deel van de burgers is tegen een stemplicht en is hierin uitgesproken stellig. Men ziet stemmen als een 'recht' en als een vrijheid die bij de democratie hoort. Binnen deze vrijheid is geen plaats voor 'dwang'.
- + Daarnaast twifelen burgers ook aan het nut van een stemplicht. Men denkt niet al te positief over de mensen die nu niet stemmen en meent dat een stemplicht leidt tot veel ongefundeerde/protest stemmen die de uitslag vervuilen. Men ziet het verdiepen in de materie als een vereiste voor stemmen, maar een verplichting leidt volgens hen niet tot deze gewenste activatie.
- + Ten derde ziet men bezwaren op praktisch niveau. Het wordt onmogelijk bevonden om de stemplicht ten uitvoer te brengen en voorziet een dure aangelegenheid door kosten voor handhaving en controle.
- + In plaats van een stemplicht, denkt men in oplossingen van onderwijs en een transparantere democratie. Veel genoemd is het meer betrekken van de burger bij de politiek door het gehele jaar heen en het zichtbaarder zijn van politici. Daarnaast vindt men dat stemmen laagdrempeliger moet kunnen, bijvoorbeeld door online stemmen mogelijk te maken.

Mensen zullen niet ineens interesse krijgen, maar maar wat doen om er vanaf te zijn. Mensen meer betrekken bij de politiek lijkt me beter dan verplichten.

Mensen moeten zich vanuit een intrinsieke motivatie willen verdiepen. Dit bereik je niet met verplichtingen wetten of regels.

Wat betekent verplichting? Komt er een stempolitie? Volgen er sancties als je niet stemt? Past niet bij Nederland.

Politiek: blij gewoon betrokken bij de mensen. Richt je op sociale media waar de mensen zich bewegen en maak de taal begrijpelijker!

Mensen verplichten terwijl ze er geen zin in hebben dat is geen democratie maar een dictatuur. Mensen vrij laten in hun keuze dat is democratie.

Ik vind dat met stemrecht, zonder plicht, mensen ook in staat worden gesteld om mee te doen. Degenen die dat niet doen, kiezen daar zelf voor.

RESULTATEN: POLITIEKE BETROKKENHEID

BURGER HEEFT NOG WEINIG INTENTIE OM BUITEN HET STEMMEN INVLOED UIT TE OEFENEN OP DE POLITIEK

MEN DRAAGT IDEEEN AAN, MAAR WEET NIET GOED WELKE ROL HIJ HIER ZELF IN WIL EN KAN SPELEN

- + Als men denkt aan manieren om politiek actief te zijn, noemt men deelnemen aan petitie, inspraakavonden, referenda (deze worden zowel verguisd als geprezen), staken, lid worden van een vakbond of belangenorganisatie. Daarnaast denkt men invloed te kunnen laten gelden door simpelweg gehoord te worden in direct contact met politici zelf. Bijvoorbeeld bij inspraaksessies of door mee te lopen met een politicus. Op deze manier, zo is de redenering, heeft men op indirecte wijze invloed: het verhaal van de burgers geeft politici nieuwe inzichten over de situatie waarin burgers leven en de wensen die zij hebben. Ook ziet men digitale mogelijkheden: bijvoorbeeld door burgers te blijven betrekken en te raadplegen middels gestructureerde online chatsessies waar politici aan meedoen.
- + Burgers zien stemmen als dé gelegenheid om invloed uit te oefenen op de politiek en een flink deel daarvan vindt het lastig om te bedenken welke manieren er nog meer zijn om dit te doen. Daarnaast is er niet veel animo om daadwerkelijk actief te zijn middels de door henzelf geopperde ideeën. Een aantal burgers geeft aan dat zij eerder politiek actief wil worden op lokaal niveau dan op landelijk niveau: de onderwerpen staan dicht bij de burger en je ziet sneller resultaat. Een enkeling zoekt het nog dicht bij zichzelf en geeft aan door de keuze voor een bepaalde levensstijl, bijv. door het kiezen voor zonnepanelen, ook de politieke agendering te kunnen sturen.

We leven in een andere tijd. Veel loopt via internet. Mensen zijn niet gemotiveerd voor politieke acties en demonstraties vinden ze eng.

Ik zou het niet weten. Wel door hopelijk op de juiste partij te stemmen die het hopelijk waar maakt.

Buiten stemmen hoef ik niet meer invloed te hebben op de politiek. Ik ben best tevreden. Maar als idee denk ik aan 100 vrijwillige burgers bij elkaar zetten en hen advies uit te laten brengen over een onderwerp.

Referenda, petitie en manifesten zijn de meest bekende manieren om invloed uit te oefenen. Ik denk echter dat je meer bereikt door echt inhoudelijke gesprekken te voeren. Met de nieuwe inzichten kunnen politici mogelijk een betere vertaalslag maken van praktijk naar beleid.

Bijvoorbeeld een online chat waar mensen van hogere hand zicht op hebben. Eens soort app waar burgers kunnen debatteren over van alles en nog wat.

DE MEESTE BURGERS HEBBEN WEINIG INTERESSE OM POLITIEK ACTIEF TE WORDEN

POLITIEK KAMPT MET NEGATIEF IMAGO, BURGER VINDT ZICHZELF ONGESCHIKT EN HEEFT ANDERE PRIORITEITEN

- + De meeste burgers zijn niet gemotiveerd en hebben geen specifieke reden om de politiek in te willen gaan. Men vindt dat politiek actief zijn betrokkenheid, inzet en tijd vereist, en geeft aan dit niet te hebben. Men zet zich liever in voor andere activiteiten (hobby's of vrijwilligerswerk). Naast deze andere prioritering, vinden velen zichzelf 'ongeschikt' voor de politiek. De politiek is maar voor weinigen weggelegd, zegt men: je moet passie hebben, maar ook geschoold zijn, 'iets in je mars hebben' en 'tactisch' kunnen zijn in de 'politieke spelletjes'.
- + Hoewel er waardierend wordt gesproken over de (ideale) kwaliteiten van een politicus, kampt 'de politiek' met een negatief imago, zowel bij degenen die geen ervaring hebben met politiek/politici, als degenen die dit wel hebben: het duurt lang voordat je iets gedaan krijgt, beslissingen blijven uit, politiek bestaat uit gekibbel en spelletjes, belangen gaan boven idealen. Bovendien, zegt men, moet je een partij kiezen en stellig zijn. Anderen vinden het gewoon saai: 'er wordt eindeloos gediscussieerd'. Een enkeling die nu overweegt om politiek actief te worden, stelt dat 'het gedraai' hen tegenhoudt en ze zich eerder op een meer ondernemender manier actief willen maken.
- + Burgers zien zich eerder actief worden op gemeentelijk dan op nationaal niveau, omdat men de onderwerpen op de lokale agenda dichterbij zichzelf vindt staan en omdat men gelooft hier sneller resultaat te zien.

Ik denk dat je om politiek actief te zijn toch wel bekwaam moet zijn en je moet er veel tijd in steken, maar bovenal heel erg politiek gemotiveerd zijn.

Ik ben decennialang politiek actief geweest maar de inspanning woog niet op tegen de resultaten.

De reden om politiek actief te worden, is als iets je echt zou raken. Helaas kan er in de politiek niet zo maar iets geregeld worden. Ik verwacht dat je er veel energie in moet steken om iets te bereiken.

Mijn geluk wordt niet bepaald door de politiek, maar door mijn directe omgeving. Op dit moment zie ik geen aanleiding waarvoor ik naar de politiek zou moeten gaan.

Maar wat je vaak ziet in de politiek is dat debatten op de persoon wordt gespeeld en er vervelende spelletjes worden gespeeld. Daar moet je dan maar tegenkunnen.

Ik vind dat je in elk geval wel overal verstand van zaken moet hebben en je ook willen verdiepen in zaken die je minder aan het hart liggen. Ik vind het knap dat mensen hiertoe bereid zijn.

RESULTATEN: MAATSCHAPPELIJKE BETROKKENHEID

MEN KOMT MET VEEL VERSCHILLENDE MENSEN IN AANRAKING, MAAR GAAT IN GESPREK MET SELECT DEEL

MEN IS ZICH BEWUST VAN FILTERBUBBEL, MAAR VINDT DAT HIJ/ZIJ WEL GENOEG ANDERE MENSEN ONTMOET

- + Burgers geven aan met veel verschillende mensen in aanraking te komen tijdens (vrijwilligers)werk, op straat of bij de supermarkt, via een vereniging of omdat ze familie hebben met uiteenlopende opvattingen.
- + Daadwerkelijk omgaan met mensen is iets anders dan slechts met hen in aanraking komen. Een groot deel is zich er regelmatig van bewust dat zij veel omgaat met alleen gelijkgestemden. Bijvoorbeeld wanneer men zich in een club omgeeft met mensen met dezelfde interesses, of wanneer ze met vrienden zijn. Men realiseert zich dit ook vaak wanneer zij via de media (tv of social media) geconfronteerd wordt met met mensen die er andere opvattingen op na houden dan zij.
- + Men geeft aan dat het makkelijker is om online zelf te kiezen met wie je contact hebt of welk nieuws je volgt. Hierdoor zeggen ze online veel gelijkgestemde ideeën terug te zien. Anderzijds komt men via het internet ook in aanraking met mensen die heel andere denkbeelden hebben – zij het heel oppervlakkig omdat men doorgaans vindt dat deze mensen niet genuanceerd zijn en negatieve energie oproepen.
- + Men ziet veel voordelen aan omgaan met gelijkgestemden: woorden als ‘verbinding’, ‘veiligheid’, ‘ergens bijhoren’, ‘jezelf kunnen zijn’, ‘niets uit hoeven leggen’ en ‘niet onnodig discussiëren’ komen veel voorbij. Dit zijn ook meteen de redenen waarom men met gelijkgestemden om wil gaan: men kiest toch voor mensen met dezelfde ideeën en interesses, want daar voelt men zich prettig bij.

Je hebt zelf gekozen voor de plekken waar je woont, werkt, je kinderen op school doet, sport, etc. Dan kies je plekken die jou aanspreken, waar je iets mee hebt.

Ik discussieer veel over maatschappelijke vraagstukken en uiteindelijk komen we vaak op dezelfde mening uit.

Ik realiseer me heel vaak dat ik alleen omga met gelijkgestemden. Misschien vooral als je een aso tegenkomt of op TV ziet.

Je reageert alleen op dingen die je aanspreken en dat zijn toch bijna altijd gelijk denkers.

Mensen die ik online tegen kom zijn vaak veel radicaler dan ik. Op Twitter bijv. zitten allerlei mensen.

Online ontmoet ik mensen die meer hetzelfde als ik denken dan in de gewone wereld. Ik kan deze groep beter selecteren dan de groep waarmee ik spontaan in aanraking kom.

ANDERE MENSEN ONTMOETEN HEEFT GEEN PRIORITEIT, MAAR 'GEWOON SOCIAAL ZIJN' IS HIERVOOR DE BESTE MANIER

MET MENSEN IN CONTACT ZIJN DIE ANDERS ZIJN WORDT VERFRISSEND GEVONDEN, MAAR KAN OOK LEIDEN TOT ONPRETTIGE DISCUSSIES

- + De meerderheid van de burgers ziet nadelen aan het omgaan met alleen maar mensen die hetzelfde denken en vinden als henzelf. Men noemt: 'hokjesvorming', geraken in een 'tunnelvisie', 'afgestompt worden' en minder 'prikkeling en uitdaging'. Andere mensen ontmoeten, zegt men, is 'verfrissend'. Zo 'verbreed je je horizon', kom je aan 'nieuwe inzichten' en kun je jouw 'mening toetsen of bijstellen aan die van een ander'.
- + De behoefte bij burgers om (meer) mensen te ontmoeten met wie ze normaal gesproken niet zo snel in contact komen, is niet groot. Een groot deel geeft aan nu al genoeg mensen die anders zijn dan zij te ontmoeten en dat dit er niet per se meer hoeven worden. Een andere groep weet niet zo goed of hij deze mensen meer zou willen ontmoeten; deze groep gaat in ieder geval niet actief op zoek. Veelgehoord bij de minderheid die pertinent niet voor dergelijke nieuwe ontmoetingen openstaat, is dat men geen zin heeft in vermoeiende discussies – deze groep vindt dat omgaan met mensen die anders in het leven staan dan zij, negatieve energie kost.
- + 'Gewoon sociaal zijn en hallo zeggen' lijkt het devies van burgers als het gaat om de manieren waarop men mensen zou willen ontmoeten die anders zijn dan zij. Een groot deel van de burgers vindt dat de meeste ontmoetingen simpelweg plaats kunnen en moeten beginnen met een praatje op straat of in de supermarkt. Veelgehoord is ook 'via vrijwilligerswerk' of door initiatieven als het Bankjescollectief (een burgerinitiatief waarbij je op Bankjesdag het bankje op je stoep kunt openstellen voor ontmoetingen tussen bewoners).

Discussiëren of jezelf moeten verdedigen in je keuzes in het leven kost veel negatieve energie. Als je vaak omgaat met gelijkgestemden, hoef je dit niet te doen.

Ik wil liever niet meer met andere mensen omgaan dan ik nu doen, dat is vaak vermoeiend, houdt de boel op en ik heb al een gebrek aan tijd.

Ik doe vrijwilligerswerk, maar heb zelf eigenlijk niet de behoefte aan contact maar als ik wordt aangesproken praat ik toch met iemand.

Zomaar een praatje aanknopen met iemand of door eens iets heel anders te doen dan normaal. Zo hebben wij een blindegeleidenhond opgevoed, ongelooflijk welke mensen we daardoor hebben leren kennen.

BURGERS POSITIEF OVER DE MAATSCHAPPELIJKE DIENSTPLICHT, ONDANKS PRAKTISCHE BEZWAREN

MEN ZIET KANSEN OP GEBIED VAN OPVOEDING, MITS JONGEREN GOED GEMOTIVEERD WORDEN

- + In tegenstelling tot de aversie die de *stemplicht* oproept, sluit men de ogen voor het verplichte karakter van de maatschappelijke dienstplicht. Geen enkele burger verwijst naar het begrip 'recht' of 'vrijheid'. De meerderheid van de burgers geeft aan maatschappelijke dienstplicht een goed idee te vinden.
- + Men is voor de maatschappelijke dienstplicht om verschillende redenen: jongeren leren 'normen en waarden', worden zich 'bewust van de maatschappij', er wordt hen 'respect en discipline' bijgebracht (opvoedperspectief); jongeren leren hun 'kwaliteiten' kennen en kunnen zo aan hun cv werken (ontwikkelingsperspectief); jongeren moeten zich nuttig maken en iets terug doen voor de maatschappij (maatschappelijk perspectief). Sommige burgers vinden in het bijzonder een goede oplossing voor (probleem)jongeren die niet willen/kunnen werken.
- + Maar een enkeling is pertinent tegen vanuit de gedachte dat een verplichting op zichzelf niet wenselijk is. Daarbij dragen tegen-stemmers ook praktische argumenten aan, die gedeeld worden door gematigden uit het voor-kamp:
  - + Jongeren zijn moeilijk te motiveren: als ze geen zin hebben, werkt de dienstplicht simpelweg niet.
  - + De dienstplicht is druk verhogend voor maatschappelijke instanties, begeleiding kost tijd, geld en personeel.
  - + De dienstplicht gaat ten koste van reguliere banen.

Omdat het MOET hebben ze er geen zin in. Als je het vrijwillig doet, kun je er ook echt voor kiezen dat je het ook leuk vind.

Ik ben voor. De uitdaging is om mensen gemotiveerd te krijgen om het te doen en met passie te doen. Zorg voor een positieve impuls.

Veel jongeren hebben moeite met het maken van keuzes die bij ze passen. Ik ben ervan overtuigd dat dit komt doordat ze enkel binnen een onderwijssysteem hebben gefunctioneerd en nooit daarbuiten.

Een goed idee in deze egocentrische samenleving om jongeren te laten ervaren hoe de maatschappij eruit ziet. Normen, waarden, discipline, respect leren.

Ik geloof alle praktische nadelen bij elkaar dat het in theorie een leuk plan lijkt, maar in de praktijk heel anders uitpakt.

Ik vind de term dienstplicht ongelukkig gekozen. Ik denk dat het meer geïntegreerd zou moeten worden in het onderwijs.

VRIJWILLIGERSWERK IS POPULAIR: MEN VINDT HIERIN WAARDERING EN VOLDOENING

VRIJWILLIGERSWERK IS BREED GEACCEPTEERD, EEN GELDELIJKE VERGOEDING NIET NODIG BEVONDEN

- + Veel burgers zijn behoorlijk actief bezig met vrijwilligerswerk. Vrijwilligerswerk is populair onder een brede groep burgers: pensionado's, thuisblijvende ouders, studenten, burgers (tijdelijk) zonder werk en burgers met werk. De laatste groep is het minst actief en geeft aan minder tijd voor vrijwilligerswerk te hebben naast hun reguliere baan. Ook is er een aanzienlijke groep die aangeeft het al druk genoeg te hebben met mantelzorg en daardoor geen tijd meer te hebben voor vrijwilligerswerk.
- + 'Voldoening' is de primaire reden om aan vrijwilligerswerk te doen. Vrijwilligers stoppen al snel met hun activiteiten wanneer zij zich niet gewaardeerd of gerespecteerd voelen.
- + Daarnaast is vrijwilligerswerk een manier om aan sociale contacten te komen, 'iets terug te doen voor de samenleving' en om je te blijven ontwikkelen. Vrijwilligerswerk, zo zeggen enkelen, kan een opstapje zijn naar een nieuwe baan. Een geldelijk bedrag of andere 'vergoeding' is leuk, maar maakt niet direct dat burgers eerder vrijwilligerswerk zeggen te gaan doen.
- + Een kleine groep burgers is opvallend uitgesproken tegen vrijwilligerswerk, omdat dit ten koste zou gaan van reguliere banen.

Het zorgen voor elkaar is de belangrijkste drijfveer. Daarbij ontdek je talenten van jezelf waar je je vaak niet bewust van bent.

Ik hoef niet voor alles betaald te worden. Een blij gezicht raakt mij meer dan een extra bedrag op mijn bankrekening.

De laatste jaren zit ik in de bijstand en ik vind het niet meer dan normaal dat ik vrijwilligerswerk doe, ik wil mijn hand niet ophouden. Het maakt geestelijk rijker, ik heb sociale contacten en een vast levensritme.

Ik ben rondleider bij het Nationaal Militair Museum en ben maatje voor 2 bejaarde dames. Geeft mij voldoening en hoop wanneer ik zo oud ben ervoor mij ook iemand is die mij helpt met leuke of dagelijkse dingen.

Ik help vaak mensen, maar zou nooit vrijwilligerswerk doen via een instelling. Er is zoveel werkloosheid dat ik vind dat er wat tegenover moet staan.

RESULTATEN: CAMPAGNE BUREAU

LEUS 'ELKE STEM TELT' SLUIT AAN OP WOORDGEBRUIK VAN DE BURGER, MAAR ROEPT OOK SCEPSIS OP

NIET VEEL BURGERS LEZEN 'ELKE STEM TELT' DIRECT ALS EEN OPROEP OM TE GAAN STEMMEN

- + 'Elke stem telt': ook voor de introductie van deze slogan, hebben burgers het spontaan over 'elke mening telt' of 'iedere stem telt' (zie slide 8). De slogan sluit dus aan bij de gedachtegang en het woordgebruik van de burger.
- + De meeste burgers lezen een stelling waarbij wordt benadrukt dat jouw stem belangrijk is en je daarmee invloed kunt hebben, ookal gaat het om de stem van slechts één iemand. Men vindt dat hiermee wordt aangegeven dat iedereen even belangrijk is en men is het daar roerend mee eens. Slechts een kleine groep leest 'Elke stem telt' direct als een uitnodiging of een oproep om te gaan stemmen.
- + Hoewel iedereen van mening is dat iedere stem evenveel waard is, is men het er ook over eens dat in de praktijk niet *daadwerkelijk* elke stem telt in het uiteindelijke resultaat. Immers, zo redeneert men, als 'jouw' partij de verkiezingen verliest, zie je jouw stem niet terug in de regering. Dit geeft het gevoel alsof men hiermee zijn invloed niet heeft kunnen laten gelden. Verkiezingsbeloftes die niet worden nagekomen, zijn een andere reden waardoor men achteraf niet het gevoel heeft dat hun stem ook daadwerkelijk inhoudelijk heeft meegeteld.

Voor mij straalt het uit "je hoort erbij". Maar het gaat mensen er met name om dat de politiek ook daadwerkelijk laat merken dat ze er bij horen. Je moet met dit soort kreten altijd oppassen dat het geen holle frases worden.

Een uitnodiging aan een ieder zijn/haar stem te laten horen. Het besef dat ieder er toe doet.

Ik ben er niet van overtuigd dat onze stem ook echt telt, maar dat is gewoon een gevoel.

Ik vond de reclamespot voor de laatste verkiezingen heel erg goed. Een ballon krijgt in zijn eentje nooit een steen ophoog, maar met veel ballonnen lukt dat wel en elke ballon heeft daar zijn eigen (onmisbare) aandeel in.

Ja elke stem telt, maar de invloed van de burger blijft zeer marginaal. De beïnvloeding in de media groot. Als individu wordt je vaak onmondig gemaakt door overheidsinstanties.

Inderdaad telt elke stem. Echter als je op een hele kleine partij stemt heeft je stem niet zoveel effect als wanneer je op een grote partij stemt.

ZORG, VEILIGHEID EN MILIEU ZIJN MEEST AANSPREKENDE ONDERWERPEN BIJ HET STEMMEN

DEZE ONDERWERPEN ZIJN ZOWEL OP LOKAAL ALS NATIONAAL NIVEAU AANSPREKEND

- + De meest genoemde onderwerpen die burgers belangrijk vinden voor Nederland zijn zorg, veiligheid en milieu.
  - + Een groot deel van de burgers is bezig met de zorg: betaalbare zorg en een goede ouderenvoorziening voor de toekomst zijn het meest genoemd.
  - + Daarnaast houdt men zich bezig met de veiligheid in Nederland. Men denkt daarbij aan terrorisme en criminaliteitsbestrijding.
  - + Milieu, duurzaamheid en vergroening staan ook hoog op de onderwerpenagenda van burgers. Men maakt zich in dit kader zorgen over de toekomst van de planeet maar ook over de eigen gezondheid.
- + Op lokaal niveau hecht men – naast bovenstaande onderwerpen – belang aan onderwerpen als leefbaarheid; huisvesting en sociale huurwoningen; groenvoorziening, recreatie en evenementen; lokale armoedebestrijding, zorg en verwante initiatieven; verkeer en openbaar vervoer. Een opvallend aantal burgers uit het gevoel op lokaal niveau mogelijk meer invloed uit te kunnen oefenen op de onderwerpen die hen aanspreken. Burgers zien zich daarom eerder actief worden op gemeentelijk dan op nationaal niveau.

Ik vind dat milieu een zeer belangrijk onderwerp is zeker voor onze toekomst. Dieren welzijn (dan kijk ik even naar de slachterij in België) zo schandelijk gaan wij om met onze dieren. Ouderen zorg: welke kwaliteit geef je deze mensen in de laatste levensfase? En veiligheid van burgers.

Welk onderwerp dan ook voor een individu belangrijk is, je kiest voor het hele pakket. De verkiezingsprogramma's zijn zo groot dat het daarop beoordelen eigenlijk niet mogelijk is.

Als je de diverse opmerkingen leest willen we allemaal bijna hetzelfde, waarom is het dan zo moeilijk de juiste combinatie / partijen te vinden.

Het voelt voor mij niet alsof ik als individu invloed heb op nationaal bestuur: de stem van het volk in zijn geheel is tenslotte bepalend. Op lokaal niveau denk ik dat een individu wel iets in te brengen heeft. Je staat dichterbij de keuzes die gemaakt moeten worden. Jouw stem is belangrijker in het geheel.

BIJVANGST: OPEN TOPICS

BIJVANGST

In maart en april zijn de communityleden verschillende discussies gestart. Hieronder volgt een samenvatting van de meest opvallende en uitvoerig besproken onderwerpen .

- + Er is een discussie gestart rondom **voltooid leven**, met de stelling dat je zelf moet kunnen bepalen of je leven voltooid is of niet. Bijna elke reactie ondersteund deze stelling: men vindt dat je zelf moet kunnen kiezen voor een menselijker alternatief (dan bv. de trein); dat je hier zelf voor mag kiezen om anderen niet tot last te willen zijn; dat de beslissing geen zaak is van de overheid, maar dat de overheid wel een zorgplicht heeft in de vorm van goede begeleiding door een arts.
- + **De zorg in Nederland** houdt de communityleden bezig. Er is consensus dat de (ouderen)zorg achteruit gaat. Patiënten worden aan hun lot overgelaten en er heerst een personeelstekort. Sommige communityleden erkennen dit te baseren op verhalen en niet op eigen ervaring. Men klaagt dat het onbetaalbaar is geworden, vooral zorgverzekeringen en het privatiseren van de zorg zijn daar debet aan.
- + Men discussieert over **files en flexibele werktijden** met de stelling: ‘Door flexibele werktijden door te voeren is er een oplossing voor het file probleem en is rekeningrijden en file heffing niet nodig.’ Flexibel werken, zo denkt de meerderheid, is een mooi ideaal maar in de praktijk niet haalbaar, bijvoorbeeld doordat er niet altijd openbaar vervoer gaat of doordat bedrijven vaak op vaste tijden open willen zijn. Er worden verschillende andere (combinatie)oplossingen voorgedragen om filevorming tegen te gaan.
- + Het vraagstuk van BZK lijkt communityleden te inspireren tot het openen van verwante topics: men spreekt over de rol/het nut van een **vakbond**, over manieren om het **draagvlak van de politiek** te verbeteren, de **kloof tussen politici en de bevolking** te dichten. Men juicht initiatieven toe die er voor zorgen dat politici met de bevolking in contact treden en zo uit hun ‘Haagse bubbel’ stappen.
- + Men spreekt zich in een topic met verbazing uit over de ‘dubbele’ **communicatie** vanuit overheidsorganisaties: men ontvangt berichten zowel digitaal als per post.